

NATUURLIJKE TUINEN

TERRA

NOEL
KINGSBURY

CLAIRE
TAKACS

In blokken of gemengd? 66 /
 Gemengde beplanting en andere toevallige systemen 102 /
 Eigen plant eerst? 144 / Zichzelf uitzaaiende planten 184 /
 De droge tuin 232 / De jaarrondtuin 264

Oudolf Field ENGELAND 20 / Stadstuin Groningen NEDERLAND 28 /
 De tuin van Von Schlegell VS 36 / De tuin van Phillip Johnson AUSTRALIË 40 /
 De tuin van Bernard Trainor VS 46 / Watermolentuin SPANJE 54 /
 De tuin van Jo Wakelin NIEUW-ZEELAND 58 / Mamaku NIEUW-ZEELAND 68 /
 Cambo Gardens SCHOTLAND 72 / Stone Hill AUSTRALIË 78 /
 Wildside ENGELAND 84 / Gelli Uchaf (Bovenbos) WALES 92 /
 Les Cyprès FRANKRIJK 96 / De tuin van James Hitchmough ENGELAND 104 /
 Hailstone Barn ENGELAND 110 / Lianne's Siergrassen NEDERLAND 116 /
 Le jardin sec FRANKRIJK 124 / High Line VS 132 /
 Hauptfriedhof Ludwigshafen DUITSLAND 140 / Fort Willams Park VS 146 /
 Schau- und Sichtungsgarten Hermannshof DUITSLAND 152 /
 Hoofdkantoor ABB DUITSLAND 160 / Tokachi Millennium Forest JAPAN 164 /
 Trentham Gardens ENGELAND 170 / Stadspark Grey to Green ENGELAND 178 /
 Dyffryn Fernant WALES 186 / Stansbatch Barn ENGELAND 190 /
 Le Jardin de Berchigranges FRANKRIJK 196 / The Lookout ENGELAND 204 /
 Oakwood, RHS Garden Wisley ENGELAND 212 / Federal Twist VS 218 /
 Barbican Estate ENGELAND 224 / Tuin in Cap d'Antibes FRANKRIJK 234 /
 New York Botanical Garden VS 242 / Innisfree VS 250 /
 The Barn ENGELAND 258 / Hummelo NEDERLAND 266 /
 Chanticleer VS 274 / Tashiro-no-Mori (Tashiro's bos) JAPAN 278 /
 Great Dixter House & Gardens ENGELAND 282 / Prairietuin VS 290

De manier waarop tuinplanten worden toegepast is aan het veranderen. In particuliere tuinen, parken en andere openbare ruimtes, en hier en daar zelfs in groenstroken rond bedrijfsgebouwen, zien we steeds vaker wilde bloemen, prairieplanten of vaste planten en siergrassen die in ruime mate en op natuurlijke wijze zijn aangeplant. Soms hebben deze creaties verrassend veel gemeen met wat ter plaatse in het open veld te zien valt. Elders doen ze eerder denken aan een conventionele tuin die een uitbundige, maar overduidelijk bewust ontworpen plantencombinatie laat zien waar vroeger een strak gazon zou hebben gelegen met keurige borders met vaste planten of saaie altijdgroene heesters. In deze nieuwe beplantingen spelen grassen en andere planten die voorheen te alledaags werden geacht voor ornamenteel gebruik vaak een sleutelrol. Grote, kleurrijke bloemen ontbreken doorgaans, en in plaats daarvan zien we minder sprekende kleuren en een subtielere wisselwerking tussen uiterlijk en vorm van de planten. De gelijke onderlinge afstanden van conventionele beplanting ontbreken en tussen de planten is doorgaans weinig aarde onbedekt. Eventueel aanwezige rechte lijnen dienen slechts om door hun contrastwerking de romantische zachtheid van de vegetatie te benadrukken.

Veel tuin- en landschapsontwerpers weten wat er gaande is, en het grote publiek lijkt de nieuwe beplantingsstijl positief te waarderen als duurzamer, beter voor het milieu en de natuur, en misschien wel onderhoudsvriendelijker. Toch blijven de details van de toe te passen soorten, mogelijke combinaties en de inrichting van de tuin voor velen een mysterie. In dit boek willen we meer licht werpen op deze transformatie en kijken wat deze lossere beplantingsstijl zo anders maakt dan zijn voorgangers, het belang ervan duidelijk maken, de verschillende stromingen en stijlen verhelderen, iets over de geschiedenis en de hoofdrolspelers vertellen en bovenal uitleggen wat deze stijl esthetisch en emotioneel zo aantrekkelijk maakt.

← Een weide in Le Jardin de Berchigranges in Oost-Frankrijk, met zowel talrijke niet-inheemse soorten als plaatselijke wilde bloemen, laat zien wat het allerbeste hedendaagse beplantingsontwerp mogelijk maakt. Het is ook een voorbeeld van de ecologisch meest dynamische, en daardoor meest 'wilde' stijl van beplanten. De strak bijgehouden graspaden maken duidelijk dat hier opzet in het spel is. De creatieve spanning tussen 'wild' en 'gecultiveerd' geeft sommige van de meest vakbekwaam aangelegde naturalistische tuinen extra glans.

De New Yorkse High Line, het bekendste voorbeeld van deze nieuwe trend (zie pp. 132-139) is een goed vertrekpunt voor ons onderzoek naar de jongste ontwikkelingen. Dit langgerekte openbare park, dat zich twee verdiepingen boven straatniveau uitstrekt, heeft de kijk van mensen op planten in de openbare ruimte voorgoed veranderd. Dag in dag uit komen mensen hier op een volstrekt nieuwe manier in aanraking met planten. Voor velen is het misschien zelfs de eerste keer dat ze planten echt een blik waardig gunnen. De High Line is ontworpen door Piet Oudolf, de Nederlandse tuin- en landschapsontwerper die door sommigen als de grondlegger van het 'nieuwe beplanten' wordt beschouwd, maar in feite slechts een van de vele voorvechters is. Zijn schepping is onmiskenbaar een siertuin, maar dan veel wilder, losser en complexer dan wat mensen gewoonlijk zien, zeker zo hoog boven de grond. Sommige mensen die de trap naar het stalen platform opgaan zullen vermoedelijk denken dat ze wilde of bewust verwilderde vegetatie voor zich zien: grazige weiden en bos met een rijke bodemflora van varens en zegge. Natuurkenners of iedereen die de ongerepte plekken rond New York City kent, weten wel beter en zien direct dat hier sprake is van een artistieke creatie.

Dat er mensen zijn die zouden zweren dat ze op de High Line met natuur te maken hebben is misschien wel een bewijs van de kracht ervan. Het is een plek die een bepaald gevoel oproept dat veel stadsbewoners hebben – een verlangen naar een stukje natuur in een omgeving die ver van de natuur afstaat. Toch zitten deze stedelingen vaak niet te wachten op echte natuur in hun stad, met muggen, teken en vliegen, en ook niet op echte natuurlijke plantengroei. Voor veel mensen is echte natuur lastig te begrijpen: de ene keer te wild, de andere keer te saai, te ongeordend, te ingewikkeld om te kunnen doorgronden. De High Line biedt een veilig alternatief – natuur die aangeharkt en geordend is (al is het slechts tot op zekere hoogte), getemde natuur, maar desondanks natuur. Misschien is 'naturalistisch' wel een goed woord voor deze versie van de nieuwe beplantingsstijl: geïnspireerd door de natuur maar niet per se ecologisch. Een echt ecologische beplanting zou de dichtheid van een natuurlijke plantengemeenschap hebben, zonder ook maar een stukje onbedekte aarde, en dynamisch zijn, met in de loop der jaren een voortdurend proces van achteruitgang en verval van de aanwezige planten.

Door Piet Oudolf ontworpen beplantingen in andere Amerikaanse openbare parken, zoals Battery Park in New York en Lurie Garden in Chicago (zie p. 8 en p. 265), zijn vergelijkbaar, maar verschillen op subtiele wijze van de High Line doordat ze een sterker gevoel van ordening geven – de planten zijn vaker in groepen neergezet, zodat het geheel meer wegheeft van een tuin dan van natuur. Het feit dat Oudolfs beplantingen met 's zomers bloeiende vaste planten en grassen (zie pp. 20-27) lijken op conventionele beplanting heeft zijn werk zonder twijfel veel toegankelijker gemaakt dan dat van veel andere tuinontwerpers, en het makkelijkst te begrijpen, wat ook het voetstuk verklaart waarop hij door de tuinmedia is gezet. Anderen werpen mogelijk tegen dat zijn werk te veel water bij de naturalistische wijn doet en volstrekt niet 'ecologisch' is, aangezien het geen verband aangaat met de ecologie van de locatie of een zelfvoorzienend ecosysteem probeert te vestigen. Dat is ook niet zijn bedoeling en toch is het onmiskenbaar naturalistisch doordat de planten ofwel identiek zijn aan of sterk lijken op wilde soorten, en de kwaliteiten en proporties van de planten (geen dubbele bloemen of grote bloementrossen) overeind blijven. Maakt het de insecten iets uit? Vele van hen waarschijnlijk niet, aangezien er ongeacht de rangschikking van de planten bijen en andere stuifmeelverspreiders rond zoemen en profiteren van de rijke buit die de bloemen ter beschikking stellen. In New York City zijn rond de 200 wilde dier- en insectensoorten te vinden, een krachtig bewijs van de biodiversiteit die in stedelijke gebieden te vinden is. Andere naturalistische beroepsbeoefenaren zullen echter mogelijk aanvoeren dat deze beplantingen veel sterker zouden kunnen bijdragen aan de biodiversiteit, en dat het onderhoudsniveau dat de High Line vergt deze habitat voortdurend verstoort.

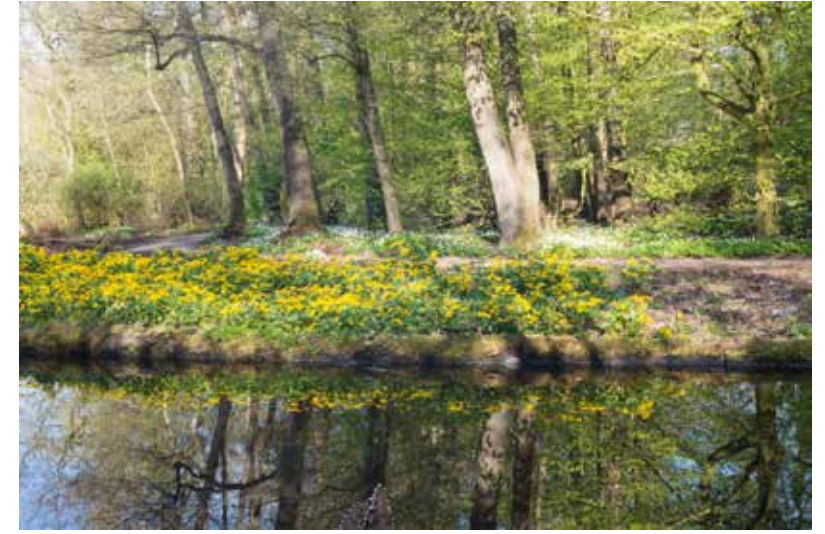
In Europa zijn de Nederlandse heemparken een aansprekend voorbeeld van stedelijk naturalisme: openbare parken waarin inheemse planten op een natuurlijke wijze gerangschikt staan. Het heemparkconcept is een van de oudste voorbeelden ter wereld van op de natuur geïnspireerde beplanting. Het dateert uit de jaren dertig van de vorige eeuw en is onlosmakelijk verbonden met Jacobus P. Thijsse, een onderwijzer en vroege milieuactivist, en initiatiefnemer van de in 1905 opgerichte Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. In een land waar de onderwerping van de natuur bijna een voorwaarde voor overleven was, streed Thijsse voor het behoud van de laatste resten Nederlandse natuur. Vanaf de jaren zestig begon een groeiende milieubeweging het op te nemen tegen de lobby van verkeer en waterstaat, en landbouw, die de inrichting van Nederland lange tijd had bepaald, met een toenemend aantal ongerept gelaten en herstelde natuurgebieden als resultaat.

In Amstelveen zijn De Braak, het Dr. Jac. P. Thijssepark en het Dr. Koos Landwehrpark een combinatie van natuur en cultivering. De speciale manier waarop ze worden onderhouden is doorslaggevend voor hun visuele en ecologische diversiteit en voor hun populariteit bij bezoekers. Het in een groot deel van de parken gepleegde onderhoud is cyclisch van aard, waarbij om de pakweg tien jaar de heide, die de neiging heeft andere soorten te verdringen, wordt afgeplagd en de vrijgekomen grond wordt ingezaaid met het zaad van wilde bloemen die kenmerkend zijn voor pas blootgelegde grond. In de daaropvolgende jaren worden deze door andere soorten verdrongen, een proces dat doorgaat totdat het terrein opnieuw in heide is veranderd. Zonder ingrijpen zou deze heide op termijn worden vervangen door opschietende boomzaailingen, waarna bos het eindresultaat zou zijn van het proces dat ecologen 'successie' noemen. In Amstelveen onderbreekt actief beheer dit proces en kan het telkens opnieuw beginnen. Veel conventioneel tuinonderhoud is bedoeld om het aanzien van beplantingen van jaar tot jaar min of meer gelijk te houden. De natuur gaat niet op deze manier te werk, en hoewel het beheer van de Amstelveense heemparken eveneens bedoeld is om te zorgen dat alles er hetzelfde uit blijft zien, is de aanpak cyclisch en worden de verschillende vroege, dynamische ontwikkelingsstadia omarmd.

Voorals voor stadsbewoners is een van de sterke punten dat deze aanpak de wisseling van de seizoenen zichtbaar maakt (zie p. 265), maar dan op een natuurlijkere en subtielere manier dan door het planten van stijve en felgekleurde tulpen of massaal opkomende narcissen in berm en plantsoenen. De voorjaarsbloemen hier lijken meer op wat je tijdens een boswandeling verwacht te zien: anemoontjes, krokussen, narcissen die half zo hoog komen als de gangbare parkaanplant. Bij het invallen van de herfst en winter blijft een groot deel staan, vooral de zaaddozen van vaste planten en grassen. De lage winterzon kan een

→ De door Piet Oudolf ontworpen Lurie Garden in het Millennium Park in Chicago is een voorbeeld van extensieve grootschalige beplanting. Net zoals bij veel soortgelijke projecten is er een uitgebreid netwerk van wandelpaden. Hoewel we hier een sterk gestileerde versie van de natuur zien, bieden de glooiende ligging en plantenkeuze (vaak soorten die inheems zijn in het Amerikaanse Midden-Westen) een op een stedelijke populatie gerichte artistieke interpretatie van het landschap in de regio.

→ De parken van Amstelveen – hier het Dr. Jac. P. Thijssepark – behoren tot de oudste voorbeelden van naturalistische beplanting. Ze dateren uit de jaren dertig van de vorige eeuw en bevatten vrijwel alleen inheemse planten. Hoewel ze aardig wild ogen, worden de parken behoorlijk intensief onderhouden om een maximale dichtheid van visueel aantrekkelijke soorten te waarborgen, een doelstelling die bereikt wordt door het natuurlijke successieproces na te bootsen.

verrassend warme gloed geven als hij over de zaaddozen van de winterappel en verdorrende bladeren strijkt, en onverwacht helder zijn als hij van achteren door de aren van de grotere siergrassen schijnt.

Biodiversiteit is een van de drijvende krachten achter het 'nieuwe beplanten', vanuit het algemene gevoel dat de mens, nu er zoveel natuurlijke omgevingen ten prooi zijn gevallen aan cultuur, de plicht heeft om althans een deel van de schade te herstellen. Overtuigender dan die morele verplichting is voor veel mensen echter het pure plezier van het zien en horen van wilde stadsnatuur. Er is steeds meer bewijs dat natuur, en groene vegetatie in het bijzonder, een zeer weldadig effect heeft op mensen, met positieve gevolgen voor niet alleen de geestelijke, maar ook voor de lichamelijke gezondheid. Door meer natuur in de stad te introduceren bewijzen we niet alleen onszelf, maar ook de rest van de schepping een dienst.

Ontwikkelingen rond het huis

Overall in de geïndustrialiseerde wereld zijn particuliere eigenaren de afgelopen paar decennia begonnen hun tuin geleidelijk te laten verwilderen. In plaats van gewoon een aantrekkelijke uitstalling van bloeiende planten willen ze een plek creëren voor vogels, vlinders, bijen en salamanders. Het bewust laten verwilderen van de tuin is tevens een kans om het tuinonderhoud minder intensief te maken. Een paar sprietjes onkruid, sterroetdauwvlekjes op de

→ Een belangrijk aspect van de naturalistische beplanting is de omarming van aspecten van de levenscyclus van planten waar eerdere generaties hun neus voor ophaalden, zoals het uiterlijk van vaste planten tijdens de winter- of rustperiode. Op deze foto Lianne's Siergrassen (pp.116-123).

rozen of rupsen in de wingerd zijn dan niet langer reden om direct in actie te komen.

Voordat we ons buigen over de herintroductie van natuur in tuin of park moeten we bekijken wat we achter ons laten: de traditionele manier waarop parken en tuinen werden, en vaak nog altijd worden, beplant. Het gebruik van planten in tuinen is vanouds altijd heel doelgericht, precies en dwingend geweest. Deze aanpak bereikte zijn hoogtepunt in de negentiende eeuw, toen in de industrialiserende landen van Europa en Noord-Amerika, en in feite overal waar de westerse opvatting van moderniteit terrein won, de belangstelling voor tuinieren explosief toenam. Het resultaat was een beplantingsstijl waarin vitaal kleurgebruik, geometrische ordening en volkomen op de mens gerichte esthetische waarden vooropstonden. De ontwikkeling werd bevorderd door de wereldwijde verspreiding van plantensoorten uit verre landen, waaronder de koloniën van Europese grootmachten, en mogelijk gemaakt door goedkope arbeid en goedkope steenkool voor het verwarmen van kassen. Hierdoor konden in koelere regio's planten uit warme streken gekweekt en op grote schaal vermeerderd worden. Waar je ook keek leek men in het voorjaar bezig met het uitplanten van Zuid-Afrikaanse pelargoniums en het snoeien van buxushagen, met achter in de tuin uit de Himalaya afkomstige rododendrons.

Tuinplanten die ieder voorjaar werden gekocht en uitgezet om in de zomer kleurrijk te bloeien en in het najaar te worden afgedankt, vaste planten die werden bemest en perfect opgebonden, heggen en sierstruiken die regelmatig en nauwgezet werden gesnoeid – het waren bouwstenen van de negentiende-eeuwse tuin die ook gedurende de twintigste eeuw bleven domineren. De laatste decennia van de twintigste eeuw nam de weerstand tegen deze aanpak echter toe. Wat de negentiende eeuw ons had nagelaten werd steeds vaker afgewezen als onnatuurlijk en onhoudbaar, deels omdat het vertrouwde op uitbundig gebruik van meststoffen en bestrijdingsmiddelen. Er kwamen nieuwe opvattingen naar voren, waaronder een idee dat eerdere generaties tuiniers zou hebben verbijsterd: de tuin als toevluchtsoord voor in het wild voorkomende dieren. Achter deze betrokkenheid – die deels op een diep moreel of zelfs ideologisch fundament berustte – gingen dwingende praktische problemen schuil, met name de stijging van de loonkosten. De tijd waarin je een legertje tuinlieden kon inhuren om te maaien, snoeien en palen te slaan was voorbij. Wildere, minder strenge en natuurlijkere beplanting was simpelweg goedkoper.

De eerste twee decennia van de eenentwintigste eeuw zijn ethische bezwaren steeds luider gaan klinken en is duurzaamheid de agenda gaan beheersen. De noodzaak om het gebruik van niet-onuitputtelijke hulpbronnen (water en meststoffen) en schadelijke uitstoot (resten van pesticiden, plastic afval) terug te dringen heeft gezelschap gekregen van nog een krachtig argument: koolstofvastlegging. Planten en gezonde bodems slaan koolstof op, en hoe dichter de begroeiing, des te meer koolstof er wordt vastgelegd. In het tweede decennium van deze eeuw zijn tal van benaderingen het stadium van acceptatie genaderd, terwijl andere nog in ontwikkeling zijn. Cruciaal is dat een aanpak die ooit beperkt was tot belangstelling van specialisten in enkele van de meest ontwikkelde economieën, zich over grenzen heen heeft verspreid: ook in Argentinië, Brazilië, Litouwen en (vóór de Russische invasie) Oekraïne is nu belangstelling voor duurzaam tuinieren, om maar enkele van de opkomende markten te noemen waar grassen en vaste planten de fantasie van parkbeheerders en particuliere tuinbezitters aan het werk zetten.

Bovenal is er belangstelling in China, dat niet alleen een van 's werelds meest dynamische economieën heeft, maar ook een ongelooflijke biodiversiteit aan planten. In deze opkomende economieën is beplanting vaak gericht op inheemse plantensoorten, waarbij planten worden gekozen die er niet alleen goed uitzien, maar ook iets laten zien van het karakter van de wilde flora van

→ In wat ooit de tuin was van de auteur in Herefordshire, West-Engeland, hebben soorten die meestal als onkruid worden beschouwd, met name wit fluitenkruid (*Anthriscus sylvestris*), de kans gekregen om zich tussen de vaste planten te nestelen. Deze aanpak gaat in tegen het conventionele onderscheid tussen gewenst en ongewenst plantenleven en doet ook de grenzen tussen de tuin en het omliggende landschap vervagen. Het vereist wel rigoreus onderhoud.

het gebied, waardoor zowel een boodschap van natuurbehoud als plaatselijk patriottisme worden uitgedragen.

Duurzaamheid is een sleutelfactor in de veranderingen die overal ter wereld gaande zijn. Tuinontwerp werd ooit gedreven door het verlangen om een ideaal van een geordende natuur vorm te geven, en tuinieren betekende in sterke mate dat de omgeving werd aangepast aan de planten. Doorslaggevend voor wat we wellicht het 'nieuwe beplanten' zouden moeten noemen is het verlangen – of misschien liever gezegd de erkenning van de noodzaak – om planten te kiezen die bij de bestaande omgeving passen. Dit vanuit het besef dat, hoe uitdagend de situatie ook is (binnen redelijke grenzen), er in de natuur altijd wel een fraaie wilde plant is voor die omgeving. Dit besef is de sleutel tot het belangrijkste aspect van duurzame beplanting – waterbesparing. Het is misschien wel de vloek geweest van onze tuincultuur dat de regio waar in de negentiende eeuw het gouden tijdperk begon het neerslag- en waterrijke noordwesten van Europa was. In diezelfde regio ontstond de natuurlijke beplantingsstijl van de eenentwintigste eeuw, vanuit de wetenschap dat de huidige tijd vraagt om beplantingen die zo zijn ontworpen dat ze gedurende de droge seizoenen die zich in de meeste klimaatgebieden voordoen, niet hoeven te worden gespreid of bevoeid. Naturalistische beplanting omvat ook het creëren van aantrekkelijke tuinen en landschappen op verlaten industrieterreinen, in moerassig gebied of op zandgronden. Het 'nieuwe beplanten' wil zijn creaties wortel laten schieten in de reële omstandigheden van Californië, Nieuw-Zeeland, Brazilië of waar de beroepsbeoefenaar ook actief is, in plaats van te proberen om daar een of ander romantisch Noord-Europees ideaal na te bootsen.

Naarmate het 'nieuwe beplanten' verder van zijn overwegend Noord-Europese oorsprong af komt te staan wordt de acceptatie door het grote publiek een steeds grotere uitdaging: zal men het in het plaatselijke park voldoende waarderen, zou men het in de eigen tuin willen hebben? Dit kan een uitdaging zijn, aangezien culturen sterk kunnen variëren in hun houding ten opzichte van wilde natuur – of althans wilde natuur het hele jaar door. Met name droge klimaatzones vormen een probleem: als in het voorjaar struiken, bollen en kleurige eenjarigen in bloei staan zijn ze levendig genoeg, maar in het droge seizoen, als de planten in feite rusten, kunnen het nogal subtiele grijsgroen van lage struiken en het geel van de aren van grassen een visueel dieptepunt vormen, waarvoor je de handen niet snel op elkaar krijgt. Dit ondanks het feit dat een droge habitat in zo'n rustperiode vaak een interessantere aanblik biedt dan nattere omgevingen, die buiten het seizoen visueel gezien vaak bar weinig te bieden hebben (zie p. 233).

Het succes van elke beplanting staat of valt met een gedegen kennis van de gebruikte plantensoorten, met name van de mate waarin ze zich op den duur

Tussen wild en keurig bijgehouden

verspreiden, hun levensduur en de manier waarop ze elkaar beconcurreren. Wat we bij naturalistische beplanting zien is een nieuwe manier van kijken naar planten. De door Piet Oudolf van zijn eigen werk gemaakte foto's hebben voor een andere kijk gezorgd op zaadhoofden, verdorrende bladeren en het verval in de herfst. Hij heeft ook het werk van een aantal professionele tuinfotografen beïnvloed, met name dat van de Nederlandse schilder en fotograaf Marijke Heuff. Verschillende andere Nederlandse vakgenoten, inmiddels niet meer onder ons, hebben een belangrijke bijdrage geleverd, onder wie Rob Leopold en Henk Gerritsen. Leopold ontwikkelde en populariseerde zijn eigen combinaties van eenjarige planten en de toepassing van wilde bloemen in tuinen, op de markt gebracht via zijn eigen zeer innovatieve zaadhandel. Gerritsen verwierf faam met zijn combinaties van doorschietende groenten, wilde bloemen, zaadhoofden van vaste planten en in gedurfd vormen gesnoeide heggen. Ze waren onderdeel van een bredere beweging die met name in Nederland sterk vertegenwoordigd was en zich toelagde op het kweken en toepassen van inheemse planten en de aanleg van natuurvriendelijke tuinen en openbare ruimten. Ze hebben ons, het grote publiek, geleerd om schoonheid te zien waar we die eerder niet zagen. We leren ook steeds meer dat een zekere wildheid, die we in het verleden misschien wel wanorde noemden, onlosmakelijk hoort bij de tuin als leefomgeving voor wilde planten en dieren.

Er zijn zoveel verschillende benaderingen van het 'nieuwe beplanten' dat het terrein net zo verwarrend kan lijken als de kleurstalen waarmee binnenhuis-architecten en interieurontwerpers hun klanten bestoken. Een mogelijke manier om het bereik en de diversiteit van de beweging te begrijpen is een blik te werpen op de historie ervan. Een andere manier is een denkbeeldige schaal tussen twee uitersten in gedachten te nemen en te kijken waar op de natuur geïnspireerde beplanting zich op deze lijn bevindt.

Het meeste werk van Piet Oudolf zouden we aan een van de uiteinden van de schaal kunnen plaatsen (zie bijvoorbeeld pp. 20-27). Een mogelijke reden voor het succes van Oudolfs openbare projecten is dat het niet té onbekend is, niet te wild of strijdig met gevestigde normen. Zijn landschappen, met de zaadhoofden van grassen wuivend in de wind en kloeke pollen vaste planten, zien er in de ogen van veel mensen natuurlijk uit. De kunst die hij beheerst is het vastleggen van een gestileerde versie van de natuur. De ruimte tussen de planten is betrekkelijk conventioneel, zodat er openingen zijn waar, althans in de winter en het voorjaar, kale grond te zien is. Planten staan doorgaans gegroepeerd, waarbij een blok van ten minste een vierkante meter vol is gezet met exemplaren van dezelfde soort.

← Vooral door de manier waarop het traditionele onderhoud vaarwel was gezegd behoorden de Priona Tuinen in het Overijsselse Schuinesloot (bij Hardenberg) in de jaren negentig tot de meest besproken Europese tuinen. Alle onderdelen van de levenscyclus van planten werden omarmd, met name het uiterlijk van verdorrend blad en zaadhoofden. De ontwerpers, Henk Gerritsen en Anton Schlepers, lieten zich inspireren door natuurlijke plantengemeenschappen en gebruiken zowel inheemse en niet-inheemse soorten om iets van de wilde natuur de tuin binnen te brengen.

Naturalistische en ecologische beplanting: een continuüm van stijlen

→ De voormalige tuin van de auteur vroeg in de zomer, met een scala aan voor vruchtbare, vochtige grond geselecteerde soorten. Ze moesten zeer decoratief zijn, maar het onderhoud terugdringen door alle ruimte voor concurrerende onkruidachtige soorten te elimineren. Het blauw is van de baardloze iris (*Iris siberica*), het roze van de duizendknoop (*Persicaria bistorta*).

De natuurlijke aanblik is hier een volkomen gestileerde esthetiek: 'naturalistisch', maar niet 'ecologisch'. Daarnaast is de beplanting betrekkelijk goed bestand tegen verandering in de loop der tijd, aangezien naarmate planten groeien, zich uitbreiden en zaad vormen, en tot op zekere hoogte aan de wandel gaan, de aanblik van de beplanting als geheel niet al te drastisch verandert. De schoonheid ervan hangt niet af van de geometrische precisie die het traditionele beplantingen in zijn greep hield.

Stel je nu iets totaal anders voor: een veld met wilde bloemen, een Amerikaanse prairie of een bergweide in de Himalaya. De bodem is volledig bedekt, er is geen kaal stukje grond te zien en als jij, of zelfs veel ecologen, opdracht kregen het aantal planten binnen een bepaald gebiedje te tellen, zou je je achter je oor krabben. De meeste planten zijn grassen, en dus betrekkelijk onopvallend van kleur, maar daartussen staan bloeiende planten, die niet alleen opvallen door hun bloemen, maar ook door hun uiteenlopende bladvormen en texturen. Deze beplanting zal bijna niet te onderscheiden zijn van een natuurlijke habitat. Hij zal echt ecologisch zijn, in de zin dat de planten voortdurend zaad vormen, zich verspreiden, sterven en zich verplaatsen, zodat elk jaar anders zal zijn. Hij zal dynamisch zijn, met zijn eigen processen van verandering en ontwikkeling, met heel weinig menselijke invloed.

De laatstgenoemde, echt ecologische stijl wordt gedomineerd door beroepsbeoefenaren die alleen lokale wilde bloemen en andere soorten gebruiken, maar dat hoeft niet zo te blijven. De kans is groot dat de toekomst zal worden bepaald door pogingen om steeds ingewikkeldere en visueel opvallende combinaties te maken van lokale en geïntroduceerde plantensoorten (zie p. 145). Dit zal deels voortkomen uit de wens om seizoensgebonden schoonheid zo lang mogelijk in stand te houden en deels uit de erkenning dat de geologische en biogeografische geschiedenis ons ongelijk heeft bedeed. Het oosten van Noord-Amerika bijvoorbeeld is betrekkelijk arm aan kalkminnende soorten, maar heeft een rijke zuurminnende flora, terwijl de verhoudingen in Europa omgekeerd liggen. Het werk van twee onderzoekers aan de University of Sheffield (Engeland), James Hitchmough (zie pp. 104-109) en Nigel Dunnett (zie pp. 170-177, 224-231) is in dit opzicht sterk multicultureel georiënteerd: Zuid-Afrikaanse fakkellelies (*Kniphofia* spp.) steken met hun oranje toortsbloemen af tegen combinaties van Europese weide- en Amerikaanse prairieplanten, terwijl de magentakleurige plekken met Midden-Europese anjers (*Dianthus* spp.) een prairiebeplanting al een maand of twee voor het hoofdbloeseizoen begint doen oplichten.

Over beplanting nadenken aan de hand van een van gecultiveerder naar 'natuurlijker' verloopende schaal is een goede manier om de aandacht te

richten op een scala aan vraagstukken: de combinatie van planten, de gekozen plantensoorten, de rol van andere tuinelementen zoals bestrating of heggen en, cruciaal, hoeveel onderhoud het vergt om de onvermijdelijke veranderingen te sturen die zich voordoen naarmate planten groeien, zaad vormen, zich verspreiden en afsterven. In dit boek beginnen we bij nadrukkelijker en duidelijker ontworpen tuinen en gaan we geleidelijk over op de wilder ogende tuinen, waar natuurlijke processen een grotere rol spelen in de totstandkoming van wat we zien.

De eerste pogingen tot natuurlijke beplanting hielden in dat tuinplanten (niet-inheemse soorten) in semi-natuurlijke omgevingen in parken en grote tuinen werden uitgezet. Tegen het eind van de negentiende eeuw beproefden enkele avontuurlijke tuiniers deze aanpak, met name William Robinson, een Ierse journalist wiens ideeën over wild tuinieren bijdroegen aan de populariteit van de Engelse cottagetuin, en graaf Ernst von Silva-Tarouca, een autodidact dendroloog (boomdeskundige) uit wat tegenwoordig Tsjechië is. Doordat er weinig begrip was van wat we inmiddels plantencologie noemen bleef hun succes beperkt. Sommige van Von Silva-Tarouca's planten groeien nog altijd in de bossen van zijn bij Praag gelegen landgoed, terwijl een van Robinsons erfstukken de agressieve verspreiding is van enkele berucht invasieve soorten, waaronder de Japanse duizendknoop (*Reynoutria japonica*).

Het bleef lang stil, totdat in de jaren zeventig twee ontwikkelingen de geordende wereld van de tuinborder binnendrongen. Bij de eerste stond het creëren van natuurlijke habitats centraal, in de vorm van wildebloemenweiden in West- en Midden-Europa en prairietuinen in de Verenigde Staten. Sommigen, vaak mensen afkomstig uit de relatief jonge wetenschap van de plantencologie, begonnen habitats te creëren die gemodelleerd waren naar natuurlijke leefomgevingen, als onderdeel van een beweging die zich meer bezighield met natuurbehoud dan met tuinaanleg of landschapsontwerp. Desondanks begonnen de twee laatstgenoemde activiteiten al snel de vruchten van de ontwikkelingen te plukken doordat steeds meer mensen de woeste schoonheid van deze kunstmatige habitats en het dierenleven dat ze aantrokken begonnen te waarderen. Weiden en prairies waren, tot op zekere hoogte, makkelijker aan de man te brengen, met een breed scala aan tijdens de bloeiperiode kleurrijke soorten en in beide gevallen voor veel mensen romantische associaties. Zeker voor weiden geldt dat de periode waarin ze schitteren soms kort is.

De nieuwe beplantingsstijl: geschiedenis

← Het in 1977 opgerichte ontwerp bureau OvS (Oehme, van Sweden) speelde een sleutelrol in het uit hun keurslijf bevrijden van Amerikaanse beplantingsontwerpers. Hoewel hun werk vandaag de dag zeer geordend en verre van naturalistisch oogt, was het destijds revolutionair, vooral door het toegepaste plantenmateriaal (grassen en vaste planten) en de afwijzing van elementen van de klassieke tuincultuur die tot clichés waren geworden, zoals rechthoekige geometrie en strak gesnoeide struiken.

→ De Gravel Garden in de Beth Chatto Gardens in Essex, in het zuidoosten van Engeland. Chatto creëerde een reeks beplantingen op basis van habitats die van vochtig tot droog variëren, met een zorgvuldige selectie van soorten naar hun ecologische geschiktheid. In Engeland was ze de eerste die deze benadering helder onder woorden bracht. In de Gravel Garden, aangelegd op een voormalige parkeerplaats, ligt de nadruk op droogtebestendige planten.

Dit verlangen om habitats te creëren ging vaak gepaard met een toenemende interesse in het gebruik van lokaal inheemse planten. In de Verenigde Staten leidde het groeiende bewustzijn van de gevaren van invasieve buitenlandse soorten en de noodzaak om biodiversiteit te ondersteunen met planten die deel uitmaken van de voedselketen tot een haast explosieve groei van de interesse in het kweken van inheemse planten. Deze interesse werd bevorderd door de rijke flora van het gebied, waaronder een sterk contingent voorjaarsbloeiers – verschillende soorten hondstand (*Erythronium*), boslelie (*Trillium*) en *Plox* die de bosbodem met een bloementapijt bedekken – en een zeer diverse nazomerse graslandflora, met name de ontelbare leden van de margrietenfamilie: guldenroede (*Solidago* spp.), gele zonnebloem (*Helianthus* spp.) en de roze tinten van de zonnehoed (*Echinacea* spp.). De rol die het uiterst innovatieve landschapsarchitectenbureau OvS (Oehme, van Sweden Associates) heeft gespeeld verdient hier vermelding. Hoewel hun werk tegenwoordig amper naturalistisch kan worden genoemd, was hun informele gebruik van grassen en vaste planten in de jaren zeventig en tachtig niet minder dan revolutionair. Hun invloed was een soort dijkdoorbraak waardoor zich in korte tijd een vloedgolf aan nieuwe ideeën, praktijken en beplantingsfilosofieën kon ontwikkelen die – en dat was cruciaal – door degenen buiten het vak serieus werden genomen.

De tweede ontwikkeling die zich in de jaren zeventig voordeed kwam vanuit een andere richting: het verzachten en vervagen van wat ooit de onwankelbare zekerheden van conventionele tuinaanleg waren geweest. In Engeland en, iets later, in Nederland en Zweden begonnen op particuliere schaal werkende hoveniers een beplantingsstijl te creëren die toeliet en zelfs aanmoedigde dat planten zichzelf uitzaaiden, en toestond dat planten in elkaar opgingen, tussen elkaar door groeiden en zich over en in elkaars gebied verspreidden. De Engelse schrijfster Margery Fish, die de tuin van East Lambrook Manor in Sussex creëerde, was een bekende vertegenwoordiger van deze stroming, terwijl Beth Chatto het nu voor de hand liggende, maar in de jaren zeventig ongehoorde idee propageerde dat hoveniers de ecologie van hun locatie zouden moeten afstemmen op de ecologische eisen van de planten die ze kweekten, en bijvoorbeeld voor droog terrein droogtebestendige planten moesten kiezen. Haar eigen tuin in Essex, een van de droogste streken van Engeland, werd een populaire bestemming voor tuinliefhebbers van over de hele wereld, van wie velen waren aangelokt door haar boeken, die zich stuk voor stuk richtten op de juiste combinaties van plant en plek.

Dit losser worden van de strikte hovenierspraktijk begon ook in Duitsland voor te komen, zij het op een andere schaal en in de publieke sector.

Nieuwe stadsparken, vaak voortkomend uit een openlucht tentoonstelling van zomerbloemen, werden aangelegd aan de hand van zeer omvangrijke en ingewikkelde beplantingsschema's die op ecologische basis blijvend, duurzaam en gastvrij voor wilde diersoorten moesten zijn. Ze moesten er bovendien zo lang mogelijk zo fraai mogelijk uit blijven zien.

De eerste decennia van de eenentwintigste eeuw hebben een sterke uitbreiding van naturalistisch en ecologisch beplantingsontwerp te zien gegeven. In Duitsland begon men beplantingen te formaliseren via een systeem van gemengdebeplantingsmatrices, aan de hand waarvan landschapsontwerpers en andere professionals beplantingen per vierkante meter konden aanschaffen. Deze innovatieve manier van standaardisatie was het werk van onderzoekers, die in veel gevallen hun academisch experimenteerwerk koppelden aan een persoonlijke passie voor tuinieren, onder wie Wolfram Kircher (zie p. 103) en Cassian Schmidt (zie pp. 152-159). Begaafde ontwerpers met een gedegen kennis van planten brachten de aanpak vervolgens een stap verder door plaatsgebonden plantencombinaties te ontwikkelen, met als goed voorbeeld van deze vernieuwers Bettina Jaugstetter (pp. 160-163). Een soortgelijke ontwikkeling deed zich voor in de Verenigde Staten, waar het creëren van prairies om leefomgevingen te herstellen begint te leiden tot het maken van 'designer prairies' door tuinontwerpers zoals Larry Weaner (zie pp. 290-297).

Terwijl de eerste voorbeelden van opnieuw gecreëerde habitats tot wasdom kwamen, dienden andere, verfijndere en meer esthetisch gemotiveerde varianten zich aan. Avontuurlijke beroepsbeoefenaren begonnen het middengebied te verkennen tussen het herscheppen van natuurlijke omgevingen en een zuiver esthetisch tuinnaturalisme, met als prominente vertegenwoordigers James Hitchmough en Nigel Dunnett. Zij gingen op zoek naar plantencombinaties met een echt ecologische dynamiek, maar wilden zich niet beperken tot het werken met regionale inheemse planten. Sterker nog, de twee onderzoekers keerden zich lijnrecht tegenover de 'alleen inheems'-beweging, met als argument dat die hun mogelijkheden beperkt om beplantingen te creëren die, aldus Hitchmough, de 'wow factor' hebben die essentieel is voor acceptatie door het grote publiek. Beiden hebben een uiterst experimentele benadering omarmd, waarbij ze zich breed oriënteren om verfijnde lagen van beplanting te ontwikkelen waarin ze voorjaarsbloeiërs integreren met in de zomer bloeiende vaste planten. Toen Londen in 2012 de Olympische Spelen ontving, kregen de twee mannen een uitgelezen gelegenheid om in het Queen Elizabeth Olympic Park hun werk te tonen en een nalatenschap voor de toekomst te creëren, waarbij ze samenwerkten met tuinontwerper Sarah Price.

← Een van de combinaties van eenjarige planten die Nigel Dunnett ontwikkelde voor de in 2012 in Londen gehouden Olympische Spelen. Met dit soort mengsels kunnen gemeenten en andere afnemers snel kleurrijke en insectvriendelijke plantengemeenschappen creëren.

De sterkste inbreng in de Verenigde Staten komt ook niet van ontwerpers die zuiver inheemse planten gebruiken, maar van collega's die ze mogelijk wel de boventoon laten voeren, maar tegelijkertijd openstaan voor niet-inheemse planten voor speciale toepassingen. Tot deze ontwerpers behoren Bernard Trainor (zie pp. 46-53) en Sean Hogan (zie pp. 36-39), die allebei aan de Amerikaanse westkust werken. Met inheemse planten kun je een ecologie creëren, maar niet-inheemse planten kunnen net de pit of het theatrale toevoegen dat de lokale flora mist: laatbloeiende Amerikaanse margrietten die noordelijk gelegen Europese tuinen opruimen of uit Azië stammende clematissen in een Californische tuin. Hier verdient de recente samenwerking tussen landschapsarchitect Thomas Rainer en tuinontwerper Claudia West de aandacht. Zij passen een Duitse methodologie voor het creëren van gemengdeplantencombinaties toe op sterk inheems georiënteerde plantencombinaties in de Amerikaanse Midden-Atlantische regio. Vooral bekend als pleitbezorgers wachten veel van deze beroepsbeoefenaren in spanning op het volgroeien van hun eerste projecten.

Steeds meer hoveniers, zowel amateurs als professionals, hebben buitenruimtes gecreëerd die deze nieuwe denkwijzen weerspiegelen. Voor tuinontwerpers is het inmiddels gangbaar om zichzelf als partners van de natuur te zien. Dat betekent in de praktijk dat ze bepaalde 'ontwerpbeslissingen' aan de planten overlaten en hun neiging om de precieze locatie en levensduur van alles in de tuin te willen bepalen overboord zetten. Vaak is dit het simpelst uitvoerbaar bij particulieren, waar degene die de tuin creëert alleen zijn of haar directe gezinsleden te vriend hoeft te houden. Groot-Brittannië en Nederland, twee landen met een sterke traditie van onafhankelijke en avontuurlijke privétuinen, spelen hier sinds jaar en dag een vooraanstaande rol.

Op de natuur geïnspireerde beplanting: de visuele kwaliteiten

De factoren die maken dat we geslaagde beplantingen oogstrelend vinden zijn dezelfde als de factoren die natuurlijke omgevingen zoals een bloeiende weide voor ons zo aantrekkelijk maken. Het is daarom zinvol om de visuele kwaliteiten van beide aan een nader onderzoek te onderwerpen. Hoe werkt natuurlijke en ecologische beplanting visueel op ons in en wat maakt zulke beplantingen zo mooi?

Als we wilde vegetatie of een door mensenhand geschapen tegenhanger zien en als aantrekkelijk ervaren, komt dat vaak doordat deze twee ogenschijnlijk tegenstrijdige aspecten verenigt: complexiteit en eenvoud. Vaak springen maar weinig elementen echt in het oog, wat de eenvoud verklaart, maar zijn die op een zeer complexe manier verdeeld – in plaats van een voorspelbaar patroon is sprake van een semi-toevallige verdeling. Er zijn gedeelten waar één soort naar een hoge dichtheid neigt, terwijl deze elders minder algemeen is, met een voortdurend veranderende overgang tussen deze twee. Zelfs waar de combinatie slechts drie prominente soorten telt verandert de manier waarop ze verdeeld zijn voortdurend. De vaak aangehaalde uitspraak 'less is more' helpt verklaren waarom een effectieve beplanting vaak weinig visueel prominente elementen bevat. Hier is het de voortdurend veranderende verdeling van een klein aantal elementen die het geheel interessant maakt – het gebrek aan voorspelbaarheid houdt onze aandacht vast, al is het maar onderbewust.

Van deze spaarzaam gebruikte elementen steken grassen er met kop en schouders bovenuit – vaak letterlijk, aangezien ze buigzaamheid en kracht combineren, najaarsstormen weten te trotseren en fier rechtop blijven staan, terwijl de zachtere vaste planten in hun buurt het begeven. Grassen werden voor het eerst naar voren geschoven door Karl Foerster, een bijzondere man wiens loopbaan als teler, kweker en schrijver hem gedurende de periode van de Weimarrepubliek (1919-1933) in Duitsland tot een vooraanstaande culturele figuur maakte. (De kring kunstenaars, schrijvers en galeriehouders waarvan Foerster deel uitmaakte werd zelfs de 'Bornimer Kreis' genoemd, naar het dorp waar hij woonde.) Het zijn de grassen waaraan veel van de meest geslaagde

← De Karl Foerster Garten in het bij Berlijn gelegen Bornim werd na de Duitse hereniging grondig gerestaureerd. Foerster creëerde zijn tuin in de jaren twintig van de vorige eeuw. Hij was een pionier in de toepassing van grassen en experimenteerde met een breed scala aan vaste planten, waarvan veel soorten gangbaar zijn geworden.

→ Aren en grashalmen, bloemschermen, margrietten, knoppen – structuur en toondiepte (het gebied tussen licht en schaduw) worden veelal onbewust waargenomen, maar zijn daarmee niet minder belangrijk. Het loont de moeite om deze beplanting in de Schau- und Sichtungsgarten Hermannshof (pp. 152-159) vanuit dit idee te bekijken.

voorbeelden van het 'nieuwe beplanten' hun continuïteit en samenhang ontlene, wat niet verbazingwekkend is, aangezien ze in de weiden en prairies die de inspiratiebron voor de beweging zijn, de visuele matrix vormen.

We kunnen dus concluderen dat aantrekkelijke, op de natuur geïnspireerde beplanting veel herhaling vereist en een beperkt aantal elementen, die kunnen opvallen door hun kleur of structuur en die aan het geheel visuele eenheid en samenhang verlenen. Als deze eenheid eenmaal tot stand is gebracht, zorgt hun semi-willekeurige verdeling tevens voor een zeker gevoel van ritme. Het grote contrast tussen zonlicht en schaduw verdient hier eveneens vermelding. In naturalistische beplanting worden vrijwel altijd veel grassen en verfijnde texturen toegepast, met als uitzondering ruwere omgevingen waarin lage struiken overheersen. Grassen komen echter niet goed tot hun recht in de schaduw, waar ze er heel anders uitzien. Bosplanten groeien langzamer, beconcurreren elkaar minder sterk, hebben grovere en sprekendere texturen dan gras en staan vaker in groepjes bij elkaar met sterkere en meer contrasterende vormen.

Er is nog een complexiteitsniveau dat de kijker boeit. Bij het zien van een naturalistische beplanting valt ons in eerste instantie slechts een handvol elementen op, maar bij nadere beschouwing beginnen ons plantensoorten op te vallen die ons aanvankelijk ontgingen, en waarschijnlijk ook patronen en verdelingen die eerder plaatselijk hun werk doen. Een wildebloemenweide of prairie is de beste plek om dit effect op onze ogen en onze geest te kunnen ervaren. Inspectie van dichtbij onthult daar een rijkdom aan soorten die de kijker een voortdurend veranderende combinatie van planten voorschotelt terwijl hij of zij door het gebied loopt. Hoe langer we kijken, des te meer er te zien valt. Op de natuur geïnspireerde beplanting moet onze aandacht vangen en vervolgens vasthouden, en onze aandacht blijven belonen terwijl we rondlopen en de plek verkennen. Planten hebben zich tot tal van verschillende vormen ontwikkeld, en het zijn die vormen waar we naar kijken als we onze blik over de begroeiing laten gaan. Krachtige vormen, zoals rechtopstaande aren of opvallende bladeren, trekken onze aandacht. Hun afwezigheid kan zelfs een rijke en diverse vegetatie saai maken, maar overdaad kan juist overprikkelend werken en het geheel te druk en onrustig maken. Wie langs waterpartijen gelegen plekken gaat beplanten, moet in dit opzicht extra behoedzaam te werk gaan, aangezien er een overvloedig aanbod is aan opvallende, weelderig bebladerde planten die het op deze plekken goed doen, waaronder de grootbladige parapluplant (*Darmera*), reuzenrabarber (*Gunnera* en *Rheum*-soorten), en ook tal van concurrerende kleuren, zoals magentakleurige kattenstaart (*Lytbrum*) en geel kruiskruid (*Ligularia*). De visueel meest

effectieve beplanting geeft een gevoel van evenwicht en harmonie, vaak tot uitdrukking gebracht door een veelheid aan rustige, onnadrukkelijke en slechts enkele krachtige vormen.

Eenmaal gewend om zowel wilde planten in hun natuurlijke omgeving als aangelegde tuinen te bekijken kunnen we langzamerhand ook proberen te beoordelen hoe doeltreffend de betreffende tuinen een gevoel van natuurlijkheid oproepen. Uiteraard zullen de meningen over de mate waarin een bepaalde tuin echt op een natuurlijke omgeving lijkt sterk uiteenlopen. We kunnen er echter niet omheen dat sommige van de meest effectieve en populaire op de natuur geïnspireerde beplantingen ons een soort geïdealiseerde natuur voorschotelen. Het is een gegeven dat, hoe mooi een wilde habitat ook moge zijn, er altijd grote gedeelten zullen zijn die vooral de niet-deskundige als saai en oninteressant zal ervaren. Goede beplanting zorgt ervoor dat dit effect beperkt blijft. Deze bundelt de aspecten van de wilde natuur die wij als stimulerend ervaren, door vormen, texturen en kleuren bij elkaar te brengen die elkaar versterken. Dit alles vereist wel een rustige achtergrond, een onderdeel dat misschien wel het verschil uitmaakt tussen sommige van de meest effectieve op de natuur geïnspireerde beplantingen en hun traditionele voorgangers. Weide- en prairieomgevingen, die overwegend uit groen of, later in het jaar, lichtbruin gras bestaan vormen een visueel rustige matrix voor de kleuren en vormen van de wilde bloemen die er als minderheidselement groeien. Een dergelijk element dient om de opvallendere elementen nog beter te doen uitkomen, maar zorgt tevens voor een gevoel van harmonie en rust.

Eenvoud en complexiteit, visuele opvallendheid en ingetogenheid – op de natuur geïnspireerde beplanting lijkt te grossieren in paradoxen. Misschien maakt juist deze onderliggende creatieve spanning wel een groot deel van de aantrekkingskracht ervan uit.

‘Alleen een plant die er ook als hij dood is goed uitziet is het kweken waard.’ Dit is een uitspraak van tuinontwerper Piet Oudolf, die meer dan wie ook heeft bijgedragen aan de bekendheid van op de natuur geïnspireerd beplantingsontwerp. Hoewel duidelijk als grap bedoeld, omhult zijn opmerking een van de redenen voor zijn succes: hij gebruikt planten die nog maanden na de hoofdbloei uitstraling en karakter hebben. Zijn enorme succes is tevens te danken aan de manier waarop zijn werk een brug slaat tussen een traditioneel en een sterker op de natuur gericht ontwerp. Oudolfs werk is relatief geordend, voor niet-tuiniers makkelijk te ‘lezen’ en zet niet al te veel vraagtekens bij ideeën over hoe een beplanting er uit zou moeten zien. Het is een gestileerde, geplande visie op een wildeplantengemeenschap.

In de herfst en vroege winter biedt de tuin rond de Hauser & Wirth Gallery op Durslade Farm in Somerset, Zuidwest-Engeland, een indrukwekkend schouwspel van grashalmen en zaadhoofden van vaste planten, en verkleurend gebladerte. Terwijl het oog zich richt op de subtiele tonale kleurverschillen, trekken de contouren de meeste aandacht. Vanaf de paden die de scheidslijn vormen tussen brede beplante gedeelten valt een enorm scala aan zaadhoofdvormen te bewonderen, van harde, scherp getekende bollen en aren tot zachte, bijna wolkachtige nevels van piepkleine hoofdjes. De donkere, scherper gedefinieerde vormen zijn veelal die van bloeiende vaste planten die soms al maanden eerder op hun hoogtepunt waren, terwijl de blekere, minder gedefinieerde vormen die van siergrassen zijn, waarvan vele in de herfst en winter op hun best zijn.

‘Ik tuinier niet met kleuren,’ luidt een andere uitspraak van Oudolf, waarmee hij een belangrijk aspect van het conventionele denken over plantencombinaties overboord zet. In plaats daarvan heeft hij zich altijd op structuur geconcentreerd. Om de categorieën te beschrijven waarin hij over planten nadenkt put hij uit een

speciale woordenschat: bollen, sprieten, schermen en gordijnen. Sterkere vormen zijn niet automatisch beter, aangezien ook de vraag hoe lang ze hun vorm behouden een belangrijke rol speelt. Deze nadruk op ‘presteren na de piek’ waarborgt dat een Oudolf-beplanting er tot ver in de winter goed uitziet. De keerzijde is dat het aanzicht in het voorjaar en vroege zomer wat mager kan zijn, ook al gaan rond de galerie jaarlijks voorjaarsbollen de grond in. Oudolf heeft voor de tuin een apart bollenplanschema gemaakt, en ook een schema voor ’s zomers bloeiende vaste planten.

Oudolf Field

*Hauser & Wirth
Somerset*

De eerste blik van de bezoeker op het hoofdgedeelte van de beplanting is vanaf het op het oosten gelegen terras achter het hoofdgebouw van de galerie. De kijker ziet een rechthoek van circa 6500 vierkante meter met een lichte glooiing naar de overzijde. Vanaf dit centrale uitkijkpunt doet de rechthoekige vorm sterk denken aan een schilderij – aan iets dat op zichzelf staat, in plaats van deel uit te maken van zijn omgeving. Er is een centrale as, maar de meeste bezoekers negeren die en wandelen over de graspaden tussen de bedden met vaste planten. ‘In een grote tuin als deze leid ik mensen graag van de ene ambiance naar de andere,’ aldus Oudolf.

De planten staan gegroepeerd in blokken waarin exemplaren van dezelfde cultivar groeien, duidelijk gescheiden van het naastgelegen blok. In dit opzicht is de beplanting betrekkelijk conventioneel en is er weinig verband met het werk van de meeste andere naturalistische beplantingontwerpers, onder wie vrijwel iedereen in dit boek. Van een afstand is

de indruk er echter een van vloeiende banen grassen en vaste planten, waarbij alles zich meermalen herhaalt. Dit creëert een subtiel gevoel van ritme en een sterk gevoel van eenheid. Zoals Oudolf het omschrijft: ‘Deze tuin moet een weidegevoel geven, niets hoger dan heuphoogte, maar met een gevoel van beslotenheid en intimiteit door de hogere, robuuste planten langs de kanten.’ Beweging is eveneens van belang en vergroot het weidegevoel. Tegen het eind van de zomer staan de meeste planten hoog genoeg om elk zuchtje wind te vangen, zodat ze vrijwel nooit stilstaan.

De tuin op Durslade Farm heeft één gedeelte met wat Oudolf ‘matrix-beplanting’ noemt: door een dominante basisbeplanting van (meestal) een gras te combineren met een kleine deel bloeiende vaste planten bootst hij de ecologische verhoudingen van een weide of prairie na. Op de Sporobolus Meadow wordt voor de matrix de veelzijdige en voor hoveniers voorspelbare Noord-Amerikaanse grassoort parelgras (*Sporobolus heterolepis*) gebruikt. In zijn werk gebruikt Oudolf verschillende varianten van blokbeplanting en gemengde beplanting, maar volgens hem is die tweede werkwijze voor tuinlieden veel lastiger, vooral als hun plantenkennis beperkt is. In plaats van zijn ontwerp in een ‘tragedie’ te laten uitmonden geeft hij, zodra er ook maar enige twijfel is aan het niveau van het toekomstig onderhoud, de voorkeur aan blokbeplanting. De matrixbeplantingstechniek is echter een goed compromis en misschien wel een van de meest significante vernieuwingen in Oudolfs werk gedurende de jaren tien van deze eeuw.

De beste manier om Piet Oudolf als ontwerper te bekijken is door hem vooral als kunstenaar te zien. Anders dan de meeste succesvolle ontwerpers heeft hij geen eigen ontwerp bureau of assistenten. Zijn werk is heel intuïtief, gebaseerd op een reeks planten die hij door en door kent en in veel gevallen commercieel heeft gekweekt. Toen Nederlandse kwekers hem in de jaren tachtig niet

voldoende aantallen planten voor zijn ontwerpen konden leveren, zette hij zijn eigen kwekerij op. De situatie deed denken aan die van een beeldend kunstenaar met diepgaande kennis van materialen, bijvoorbeeld verf, brons of marmer, die hij zelf moet maken of winnen.

Het forse aantal plantensoorten en cultivars waaruit de beplanting op Durslade bestaat – ongeveer 100 – is kenmerkend voor een Oudolf-project op deze schaal. Het is veel meer dan wat de meeste ontwerpers gebruiken, en de eerste reactie is misschien wel dat dit indruist tegen het welbekende ontwerp motto ‘less is more’. Maar ga eens na wat deze diversiteit in feite omvat: een scala aan planten met een in veel opzichten soortgelijke esthetiek. Veel traditioneel beplantingsontwerp was gebaseerd op de toepassing van betrekkelijk ‘kunstmatige’ planten: dubbele bloemen, felle kleuren, afwisselende bladvormen, enzovoort.

Vrijwel niets van dit alles zien we in een Piet Oudolf-ontwerp, en vrijwel elke gebruikte plant heeft ofwel dezelfde genen als zijn wilde voorvaderen of is een cultivar die geselecteerd is om zijn bloemkleur of een ander onderscheidend kenmerk, en dus dezelfde verhoudingen tussen blad, steel en bloem als zijn wilde voorgangers heeft. Terwijl het scala aan plantensoorten breed is, wordt het aantal visuele stimuli beperkt gehouden. De zintuigen worden niet overweldigd, waardoor de subtiliteit van vormen en texturen makkelijker wordt geapprecieerd. Zo bezien zijn de visuele kwaliteiten van het ontwerp een soort geconcentreerde natuurlijke habitat. Esthetisch aangename wilde plekken, waaronder wildebloemenweiden, ontleenen hun kracht aan de herhaling van een beperkt aantal elementen, zoals soorten of bepaalde groeiwijzen of bloemvormen.

In de loop van vele jaren is Oudolfs beplantingspalet verder verfijnd,

mede dankzij nieuwe opdrachten in Noord-Amerika (zie pp. 132-139). Zijn werk is niet altijd plaatsgebonden: de plantencombinatie op Durslade zou het net zo goed doen in Chicago of Berlijn. De selectie is bedoeld voor een landklimaat, wintergroen ontbreekt en er is vrijwel niets wat de specifieke mogelijkheden van het milde klimaat van Zuidwest-Engeland benut.

Hier is beplantingsontwerp tot kunst verheven. Als voor het publiek toegankelijke locatie en model voor de plantenkeuze voor zowel tuinen als grotere projecten is de tuin op Durslade uitgegroeid tot een publiekstrekker en nuttige kennisbron voor amateurs en professionals. Geïnspireerd op natuurlijke groeivormen en omgevingen is hij naturalistisch, maar in de manier waarop hier de natuur wordt gestileerd is hij nog maar het beginpunt van onze reis.

Een luchtfoto laat goed zien hoe de groepsgewijze herhaling van bepaalde planten leidend is voor de blik van de bezoeker op de grond. Een dergelijke herhaling is eigen aan natuurlijke omgevingen, en het subtiele gebruik ervan in naturalistische beplantingen vormt een belangrijk onderdeel van de specifieke visuele aantrekkingskracht van deze stijl. Het iets andere karakter van de twee bedden aan weerszijden van het pad, links van het midden op de foto, valt nu makkelijk thuis te brengen: er is sprake van een matrix van parelgras (*Sporobolus heterolepis*) met daartussen groepjes omhooggaande bloeiende vaste planten, in plaats van de in de andere bedden gehanteerde blokbeplanting.

← ↓ Herfst rond de Hauser & Wirth Gallery. De herhaalde afwisseling van pollen siergras en vaste planten zorgt voor een sterk gevoel van ritme. De op de levensduur van hun aren en zaadhoofden geselecteerde variëteiten behouden in de herfst en winter lang hun aantrekkelijkheid en profiteren van het in die periode laag invallende zonlicht. Bepaalde soorten hebben een sprekende herfstkleur – bij vaste planten een zeldzaamheid, vergeleken met houtige gewassen. Een voorbeeld is hier het felle geel van de stermaagdenpalm (*Amsonia hubrichtii*). Door de planten in blokken van één variëteit te rangschikken komen kenmerken tot uitdrukking die bij menging mogelijk zouden wegvallen. Elk blok is wellicht niet bijzonder fraai, maar in grotere aantallen gecombineerd sorteren ze een krachtig esthetisch effect. Deze aanpak veronderstelt wel dat het merendeel van de soorten een onderscheidend en aantrekkelijk winteruiterlijk heeft.

↑ Gele pollen stermaagdenpalm (*Amsonia hubrichtii*) zorgen voor ritme op Oudolf Field, hier gezien in de richting van het hoofdgebouw van de galerie.

↓ Leverkruid (*Eupatorium maculatum*) steekt fier boven de omringende planten uit. Hoogteverschillen behoren tot de visuele trucs om beplantingen interessanter te maken. De dode leverkruidstengels zijn niet bijzonder opvallend, behalve door hun lengte, waarmee ze plaatselijk voor een effectief silhouet kunnen zorgen.

← De donkere bloemschermen van de roze hemelsleutel (*Hylotelephium spectabile*) staat in hedendaagse beplantingen bekend als een van de meest betrouwbare dragers van zaadhoofden in de winter.

↓ → Sprieterig Mexicaans vedergras (*Stipa tenuissima*), een om zijn lichte, etherische karakter geliefde grassoort, contrasteert fraai met harde, donkere en afgetekende vormen zoals de zaadhoofden van de egelzonnehoed (*Echinacea pallida*). Voor deze combinatie van een gras en een vaste plant zijn veel soorten geschikt.

